

Захист прав та інтересів дітей-громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном без супроводу батьків, або інших законних представників

Вже більше як місяць триває протистояння українського народу проти збройної агресії Російської Федерації.

Мільйони громадян України, серед яких понад 1,8 мільйонів дітей, рятуючи своє життя та життя свої близьких, були змушені покинути небезпечні регіони та перетнути кордони України.

За цих умов багато дітей опинилися за кордоном без супроводу батьків, або інших законних представників.

З огляду на необхідність забезпечення захисту прав та інтересів таких дітей за кордоном, Міністерство закордонних справ України надало роз'яснення консульським установам щодо заходів, які консульські установи мають здійснювати у тісній співпраці та взаємодії з компетентними органами держав перебування в разі виявлення дітей без супроводу батьків, або інших законних представників.

Як зазначає Міністерство закордонних справ України пріоритетну увагу необхідно приділити питанням вчасного виявлення таких дітей з метою недопущення їх потрапляння в ситуацію торгівлі дітьми тощо.

Є необхідність в інформуванні компетентних органів держав перебування дітей про те, що при вирішенні питань, що стосуються дітей без супроводу, необхідно брати до уваги положення законодавства України, а також керуватись міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Україною та законодавством відповідної держави перебування.

До актів права, що визначають правовий статус дітей без супроводу, які є громадянами України, зокрема, належать:

Конвенція про права дитини 1989 року;

Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей;

Конвенція про статус біженців (насамперед стаття 9);

Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 рік);

Зауваження загального порядку № 6 (2006 рік) про поводження з дітьми без супроводу та розлученими з сім'єю за межами країни їх походження, Спільні зауваження загального порядку № 3 (2017 рік) Комітету із захисту прав усіх робітників-мігрантів та членів їх родин і № 22 (2017 рік) Комітету з прав дитини на загальних засадах, що стосуються прав дітей у контексті міжнародної міграції,

та Спільні зауваження загального порядку № 4 (2017 рік) Комітету із захисту прав усіх робітників-мігрантів та членів їх родин і № 23 (2017 рік) Комітету з прав дитини про зобов'язання держав стосовно прав дітей у контексті міжнародної міграції в країнах походження, транзиту, призначення та повернення; Керівні вказівки щодо альтернативного догляду за дітьми, прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 64/142 (2010 рік);

Закон України „Про охорону дитинства”;

Закон України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”;

постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 №866 „Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини”:

постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585 „Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах”.

Слід брати до уваги, що під терміном „дитина без супроводу” мається на увазі будь-яка особа – громадянин України, яка не досягла 18-річного віку, яку виявлено без супроводжуючої особи (батьків, інших законних представників, або уповноваженої ними особи) на території іншої держави. В законодавстві України стосовно таких осіб також може застосовуватись термін “дитина, яка залишилася без піклування батьків”.

Відповідно до законодавства України законними представниками дитини є батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, керівники закладів, в яких проживали (перебували) діти на території України, або уповноважені ними особи, а також органи влади України, які відповідно до закону уповноважені захищати законні права та інтереси дитини, діяти від імені дитини у питаннях захисту, безпеки, охорони здоров'я, освіти та в інших сферах.

Компетентними державними органами України, що уповноважені вживати заходів щодо захисту прав та законних інтересів дітей – громадян України, приймати рішення, що стосуються дітей без супроводу (далі - компетентні органи України), є:

органи опіки та піклування (районні, районні у м. Києві державні (військові) адміністрації, виконавчі органи міських, сільських та селищних рад) за останнім місцем проживання дитини разом із законними представниками, одним із них;

обласні, Київська міська державні (військові) адміністрації за останнім місцем проживання дитини разом із законними представниками, одним із них;

Національна соціальна сервісна служба України.

Уряд України покладається на дотримання компетентними органами держав, де можуть бути виявлені діти-громадяни України без супроводу, таких принципів співробітництва, що передбачені низкою актів міжнародного права у сфері захисту прав дитини:

забезпечення найкращих інтересів дитини;

повага до честі, гідності дитини та неупереджене ставлення до неї;

забезпечення пріоритетності прав та безпеки дитини під час здійснення її захисту;

належна увага до причин перебування дитини – громадянина України на території держави;

врахування особливих потреб дитини;

недопущення дискримінації дитини;

врахування думки дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити, під час вирішення питань, що її стосуються;

забезпечення конфіденційності інформації про дитину, її законних представників, родичів, осіб, які її виявили, з дотриманням вимог національного законодавства України як держави походження дитини;

ефективна взаємодія компетентних органів держав, на території яких виявлено дітей – громадян України без супроводу із компетентними органами України та з інститутами громадянського суспільства.

Уряд України просить при забезпеченні прав дітей без супроводу вживати вичерпних заходів щодо дотримання норм національного законодавства України як держави походження дітей та не допускати процесів міждержавного усиновлення до завершення воєнного стану в Україні.

Першочергові заходи при виявленні дитини без супроводу

Україна просить компетентні органи держав перебування вживати таких заходів у разі виявлення дитини без супроводу:

1) невідкладно поінформувати про кожну дитину без супроводу компетентні державні органи України, через посольства та консульські установи України.

При цьому необхідно забезпечити захист персональних даних дітей без супроводу та передачу конфіденційної інформації про таких дітей виключно компетентним органам України, із забезпеченням їх достовірності, а також зважаючи на їхню необхідність та відповідність меті цієї передачі.

Компетентні державні органи України, у свою чергу, забезпечать підтвердження особи дитини (у разі необхідності), з'ясування причин, що спричинили залишення дитини без супроводу, відомостей про батьків або інших законних представників, їхньої спроможності до виховання дитини, доцільності повернення дитини їм на виховання, наявності у дитини інших родичів, готових забезпечити її догляд та виховання. Крім того, про місце перебування дитини будуть негайно поінформовані її законні представники, інші родичі, які можуть забезпечити її догляд та виховання. Останнім забезпечуватиметься сприяння у возз'єднанні з дитиною. У разі потреби, консульська установа забезпечить оформлення документів, що посвідчують особу дитини, а також візьме таку дитину на тимчасовий консульський облік;

2) якщо з певних причин возз'єднання неможливе, прохання забезпечити тимчасове влаштування дитини без супроводу, виявленої на своїй території в порядку та на умовах, передбачених законодавством держави перебування. При цьому прохання надати дитині можливість спілкуватися з родичами, знайомими, представниками держави походження;

3) здійснити оцінювання потреб дитини, забезпечити надання необхідних дитині послуг (медичних, освітніх, соціальних та реабілітаційних), безоплатної правової допомоги, надання їй інформації та консультацій зрозумілою їй мовою.

Заходи при возз'єднанні дитини без супроводу із членами сім'ї, іншими родичами, знайомими

Міністерство закордонних справ України звертає увагу на необхідності вжиття заходів щодо возз'єднання дітей без супроводу із членами сім'ї, іншими родичами, знайомими спільно з компетентними органами України з урахуванням нижченаведених застережень.

Для возз'єднання дитини без супроводу із одним із батьків необхідними є:

1) наявність достовірних відомостей про особу дитини, того з батьків, якому вона передається;

2) документи, що підтверджують родинні зв'язки (свідоцтво про народження дитини та / або витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, документ, що посвідчує особу того з батьків, кому передається дитина) та, при необхідності, документ про зміну такою особою прізвища, власного імені або по батькові (зокрема, свідоцтво про шлюб, свідоцтво або рішення суду про розірвання шлюбу, витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про шлюб з відміткою про розірвання шлюбу, свідоцтво або витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про зміну імені);

3) згода дитини, у разі, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку;

4) у разі наявності обґрунтованих сумнівів у доцільності передачі дитини одному із батьків – погодження відповідного посольства або консульської установи України, що надається з урахуванням інформації про дитину та її батьків (стосовно виконання обов'язків по вихованню дітей, наявність фактів вчинення домашнього насильства стосовно дітей або за їх присутності тощо), отриманої від органу опіки та піклування за місцем проживання дітей в Україні або, за відсутності технічної можливості органом опіки та піклування надати таку інформацію, – від відповідної обласної, Київської міської державної (військової) адміністрації.

Для возз'єднання дитини без супроводу із одним із законних представників (опікуном, піклувальником, одним із прийомних батьків, батьків-вихователів, керівником закладу, в якому постійно проживала дитина на території України) необхідними є:

1) наявність достовірних відомостей про особу дитини, того із законних представників, якому вона передається (документу, що посвідчує особу того із законних представників, кому передається дитина);

2) оригінал або копія рішення органу опіки та піклування або суду про влаштування дитини або витяг з електронної обліково-статистичної картки дитини, що міститься в єдиному електронному банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, що підтверджує факт її влаштування під опіку, піклування до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, у відповідний заклад;

3) згода дитини, у разі, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку.

Для возз'єднання дитини без супроводу з одним із близьких родичів (повнолітнім братом, сестрою, бабою, дідом), мачухою, вітчимою необхідними є:

1) наявність достовірних відомостей про особу дитини, того з близьких родичів, якому вона передається (документу, що посвідчує особу того з близьких родичів, кому передається дитина);

2) документи, що підтверджують родинні зв'язки (свідоцтво про народження дитини та / або витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, свідоцтво про народження одного з батьків дитини або його копія (для баби, діда), свідоцтво про народження брата, сестри або його копія, свідоцтво про шлюб із одним із батьків дитини або його копія (для мачухи, вітчима) та, при

необхідності, документ про зміну такими особами прізвища, власного імені або по батькові (зокрема, свідоцтво про шлюб, свідоцтво або рішення суду про розірвання шлюбу, витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про шлюб з відміткою про розірвання шлюбу, свідоцтво або витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про зміну імені);

3) згода (у тому числі усна) одного із законних представників дитини або інформація про відсутність з ним зв'язку;

4) згода дитини, у разі, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку;

5) у разі наявності обґрунтованих сумнівів у доцільності передачі дитини одному із близьких родичів – погодження відповідного посольства або консульської установи України, що надається з урахуванням інформації про дитину та її батьків, близьких родичів (наявність фактів вчинення домашнього насильства стосовно дітей або за їх присутності та інші вагомні обставини), отриманої від органу опіки та піклування за місцем проживання дітей в Україні або, за відсутності технічної можливості органом опіки та піклування надати таку інформацію, – від відповідної обласної, Київської міської державної (військової) адміністрації.

Для возз'єднання дитини без супроводу з одним з інших родичів (який / яка не є братом, сестрою, бабою, дідом, мачухою, вітчимом), знайомих за згодою одного із її законних представників необхідними є:

1) наявність достовірних відомостей про особу дитини, того з родичів, знайомих, якому вона передається (документу, що посвідчує особу того з родичів, знайомих, кому передається дитина);

2) письмова заява одного з батьків чи інших законних представників дитини, засвідчена органом опіки та піклування або така заява, засвідчена нотаріально (якщо держава перебування визнає такий документ). Одна із цих заяв може бути переданою засобами електронного зв'язку через посольство або консульську установу України;

3) згода дитини, у разі, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку;

4) у разі наявності обґрунтованих сумнівів у доцільності передачі дитини одному із родичів, знайомих – погодження відповідного посольства або консульської установи України, що надається з урахуванням інформації про дитину та її батьків, близьких родичів (наявність фактів вчинення домашнього насильства стосовно дітей або за їх присутності, інші вагомні обставини), отриманої від органу опіки та піклування за місцем проживання дітей в Україні або, за відсутності технічної можливості органом опіки та піклування надати таку

інформацію, – від відповідної обласної, Київської міської військової адміністрації.

Для передачі дитини патронатному вихователю, який здійснював її догляд та виховання в Україні до введення в ній воєнного стану, необхідними є:

1) наявність достовірних відомостей про особу дитини, патронатного вихователя, якому вона передається (документу, що посвідчує особу патронатного вихователя);

2) оригінал або копія рішення органу опіки та піклування про влаштування дитини до сім'ї патронатного вихователя або витяг з електронної обліково-статистичної картки дитини, що міститься в єдиному електронному банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, що підтверджує факт її влаштування в сім'ю патронатного вихователя;

3) згода дитини, у разі, якщо вона досягла віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку.

У разі необхідності перетину кордону держав перебування дітьми, возз'єднаними із їх законними представниками, родичами чи іншими особами за згодою батьків, в інші держави, крім України, відповідно до національного законодавства вони це можуть робити в супроводі:

одного з батьків;

одного з близьких родичів (повнолітніх брата, сестри, баби, діда), мачухи, вітчима;

одного інших родичів (який / яка не є братом, сестрою, бабою, дідом, мачухою, вітчимом), уповноважених на це одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування;

одного з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу за наявності письмового погодження органу опіки та піклування чи обласної військової адміністрації на виїзд із зазначенням держави прямування;

в супроводі патронатного вихователя за наявності письмового погодження за підписом голови або заступника обласної військової адміністрації із зазначенням держави прямування;

у супроводі керівника закладу, до якого була влаштована дитина-сирота, або дитина, позбавлена батьківського піклування, або іншої уповноваженої ним особи та за наявності наказу керівника закладу або особи, яка його заміщує, письмового погодження за підписом голови або заступника обласної військової адміністрації

про дозвіл на виїзд дитину в іншу державу, погодженого з Національною соціальною сервісною службою України, запрошення установи, організації різних типів та форм власності, уповноваженою державою прямування на здійснення заходів щодо прийому та супроводу дітей з інших країн із зазначенням держави прямування категорії дитини, умов її перебування, відповідальної організації, яка буде супроводжувати дитину протягом усього періоду їх перебування у відповідній державі, гарантій щодо повернення дітей на територію України.

Вирішення питання щодо повернення в Україну дитини без супроводу

Потрібно враховувати, що діти без супроводу, возз'єднання яких із батьками, іншими законними представниками, родичами, знайомими не відбулося в державі перебування, підлягають поверненню в Україну, якщо на території України є можливість забезпечити безпечні умови для перебування дитини з урахуванням її індивідуальних потреб.

З метою забезпечення повернення дитини без супроводу в Україну консульська установа України в державі перебування забезпечує безкоштовне оформлення документів дитини для перетину нею кордону, а також отримання інших дозволів, які можуть знадобитися для повернення дитини в Україну.

Повернення дитини в Україну здійснюватиметься за наявності офіційної інформації від компетентних органів України, про доцільність повернення дитини в Україну, створення для неї безпечних умов перебування, наявності можливості передачі дитини її законним представникам або влаштування відповідно до національного законодавства.

Перевезення дитини з держави перебування до України буде здійснюватися представником одного із компетентних органів України. Якщо з об'єктивних причин жоден з компетентних органів України не буде мати можливостей для перевезення дитини, це може здійснити уповноважена таким органом особа чи організація.